

Agrarisch natuurbeheer

Veel natuur is aan boerenland gebonden.

Het beste voorbeeld vormen natuurlijk de weidevogels. Maar ook veel planten gedijen goed als de boer er rekening mee houdt. Het animo voor agrarisch natuurbeheer is groot. Cruciaal is een goede vergoeding, en vooral de continuïteit daarin.

Maar liefst 65% van het Nederlandse grondareaal is in gebruik bij boeren. Daarmee bepalen ze sterk het aanzien van het land en spelen ze een belangrijke rol bij het beheer van natuur en landschap. Elke boer doet aan onderhoud van het groen op zijn bedrijf, maar als hij daarbij expliciet rekening houdt met de natuur, spreken we van agrarisch natuurbeheer. Naar schatting doen 14.000 boeren dat in een of andere vorm. Dat betekent dat ze in aantal het grootste deel van de multifunctionele bedrijven innemen.

De variatie tussen de bedrijven is erg groot. Er zijn boeren die op een deel van een perceel aan natuurbeheer doen, bijvoorbeeld bij slootkantenbeheer. Aan de andere kant van het spectrum zijn er mensen die echt natuurboeren genoemd kunnen worden. Zij hebben de hele bedrijfsvoering ingericht op natuur- en landschapsbeheer: dat is de hoofdmoot, de productie is daarvan een afgeleide. Dat zijn niet alleen kleine bedrijven. In zijn algemeenheid is het wel zo dat hoe zwaarder de druk van het natuurbeheer op de bedrijfsvoering wordt, hoe minder boeren daarvoor kiezen. Natuurboeren zijn er enkele tientallen, terwijl er zo'n 5600 boeren aan weidevogel-

Het verhaal van agrarisch natuurbeheer is herstel van verbindingen

bescherming doen, wat veel minder impact heeft op het agrarische reilen en zeilen.

Gewoon leuk

De activiteiten binnen agrarisch natuurbeheer zijn divers. Enkele voorbeelden zijn weidevogelbeheer, ganzenopvang, slootkantenbeheer, (bloemrijke) akkerranden, onderhoud van hagen, houtwallen, bosjes op het bedrijf en erf, uitgesteld maaibeheer, dassenbescherming, graven van poelen. Regelmatig is er ook een combinatie met waterbeheer. Gevraagd naar hun motivatie zegt het overgrote deel van de ondernemers dat ze het gewoon leuk vinden. Ze verschillen wel van elkaar in inzet. Een deel stelt deelname sterk afhankelijk van de betaling. Ze worstelen met de regelgeving, administratie en controles. Zodra de betaling minder wordt of zelfs wegvalt, zijn ze geneigd de ploeg erin te zetten. Een tweede groep vindt het een sport om resultaat te halen. Ook zij vinden principieel dat de samenleving geld over moet hebben voor agrarisch natuurbeheer. Ze zijn niet erg gevoelig voor al het gedoe eromheen; de regels en de papieren rompslomp.

Dan is er een derde groep waar het natuurbeheer ingebakken zit. Ze gaan altijd door, onafhankelijk van de omstandigheden en hebben hun bedrijfsvoering erop ingericht. Deze sterk gemotiveerde groep is best groot.

Collectieve aanpak

De belangrijkste ontwikkeling van de afgelopen jaren is de opkomst van een groot aantal agrarische natuurverenigingen (ANV's), deels gestimuleerd door de landbouworganisaties. Dit zijn regionaal georganiseerde samenwerkingsverbanden van boeren en meestal ook burgers. Ze pakken de zaken vaak collectief aan, en dat gaat veel verder dan natuur- en landschapsonderhoud. Bijvoorbeeld ook de aanleg van wandel- en ruitersporen, stimulering van (nieuwe) streekproducten, organisatie van streekevenementen, herintroductie van cultuurhistorisch interessante teelten (zoals hop of hoogstamboomgaarden) enzovoort. Vaak werken ze samen met natuurbeheerorganisaties. De ANV's slaan op deze manier een brug naar de andere takken van multifunctionele landbouw.

TOEKOMST

Steeds meer zijn we de ANV's als voorlopers van nieuwe samenwerkingsverbanden, die de focus verschuiven van het individuele agrarische bedrijf richting de hele regio. Collectief beheer werkt immers veel beter dan randenbeheer of weidevogelbescherming op een enkel perceel. Zo heeft de ANV Groen Salland gezamenlijk het landgoed Lierderbroek aangekocht; daarmee zorgen de boeren voor een stevige ecologische impuls in het gebied.

Verder bekijkt de verwerkende industrie, zoals de zuivel- en aardappelconcerns, mogelijkheden om zich in de markt te profileren. Duurzaamheid en biodiversiteit zijn daarbij speerpunten, en agrarisch natuurbeheer past daar goed bij. Ze zoeken naar klanten die daarvoor willen betalen, waardoor er een nieuwe financieringsbron ontstaat.

Tot slot zijn er nog technische innovaties mogelijk om het beheer te perfectioneren. Het beste voorbeeld daarvan is gps-sturing van trekker en maaimachine, zodat de boer kwetsbare stukken van zijn land, bijvoorbeeld met nesten, ontziet. Ook kan zo'n nest in de toekomst gemarkeerd worden met een minichip. Maar ondanks de technologie blijft het mensenwerk. Want wie brengt die chip aan? De vrijwillige vogelbeschermers.

Herstel van verbindingen

Het verhaal van agrarisch natuurbeheer is het verhaal van herstel van verbindingen. Tussen het boerenbedrijf en de natuur, en tussen de boer en de burger.

In het verleden heeft de ruilverkaveling ervoor gezorgd dat het landschap ontmengde. De natuur is bij de boeren weggehaald. Scheiding van functies op het platteland was het credo. Nu leven we in een tijd dat samengaan van de ene kleur groen (landbouw) met de andere (natuur) weer meer gewaardeerd wordt. De natuur komt weer meer terug op het boerenbedrijf.

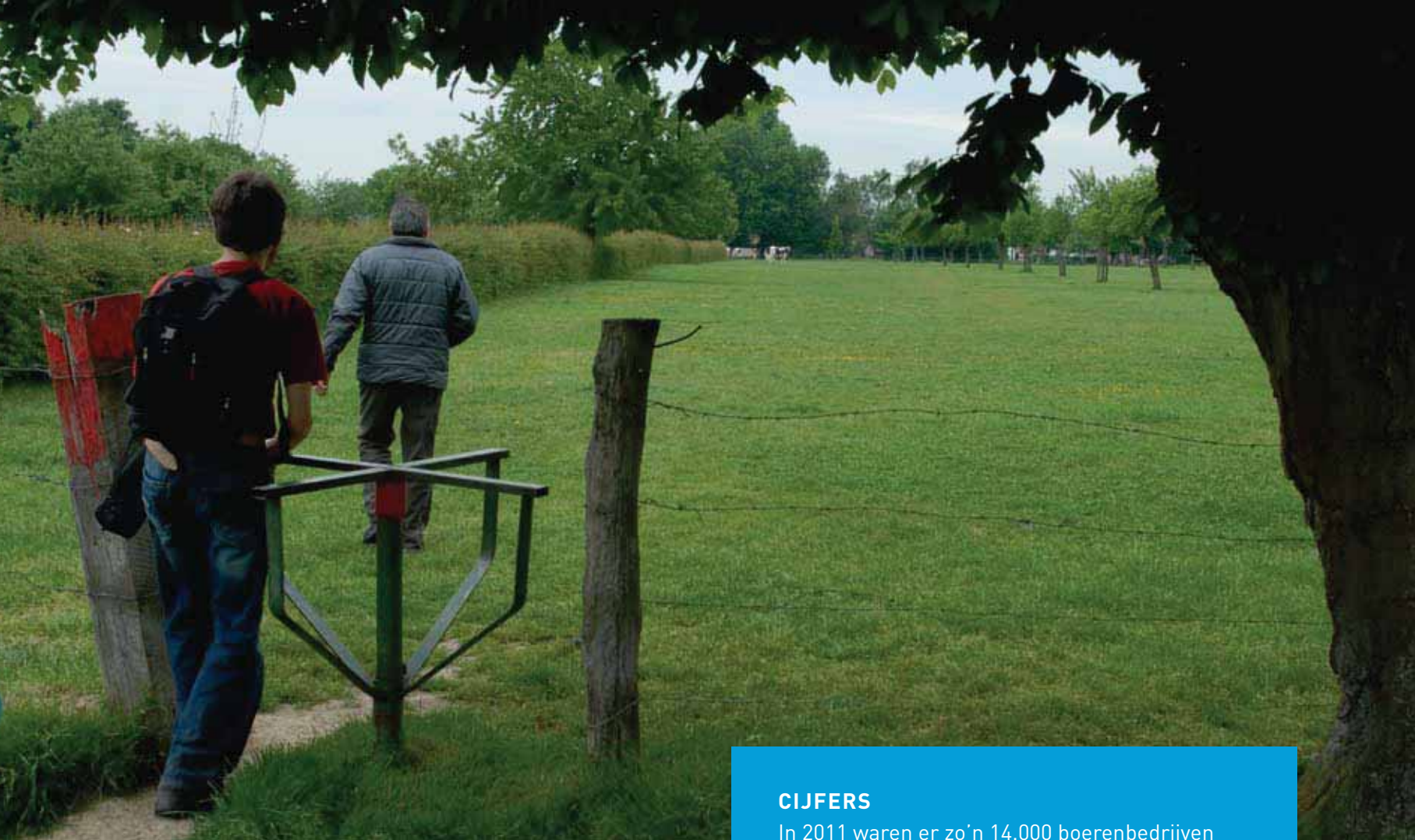
Bij veel vormen van natuurbeheer, zoals akkerrand- en slootkantbeheer of uitstel van maaidata op bepaalde percelen, hebben boeren eigenlijk niemand nodig. Alleen bij weidevogelbescherming is de inschakeling van vrijwilligers bij nestmarkering vanaf het begin nuttig geweest. Maar alles zelf doen betekent wel dat de buitenwacht er weinig van meekrijgt.

De opkomst van de ANV's heeft voor een betere band met de maatschappij gezorgd. Het lidmaatschap van die ANV's is namelijk meestal ook opengesteld voor burgers, en daar

maken zo'n tienduizend mensen gebruik van. Dit zijn de fanclubs van het agrarische natuurbeheer. Wel wonen die fans veelal naast de deur, en dus niet in de grote stedelijke concentraties. Maar er ligt een basis om dat verder uit te bouwen. Stedelingen fietsen en wandelen immers volop in het landelijke gebied. De link tussen agrarisch natuurbeheer en recreatie op het platteland is nog beter in te vullen. Ommetjes, agrarische fietsroutes, boerenlandpaden, boerenterrassen en activiteiten op de boerderij lokken een groot publiek. Daar vallen nieuwe leden voor ANV's onder te werven.

Inzet in natuurgebieden

Er is steeds vaker een vloeiende overgang tussen natuur op boerenland en die in natuurgebieden. Terreinbeheerders zoals Natuurmonumenten, Staatsbosbeheer of de provinciale Landschappen werken vaak met boeren samen of verpachten land aan hen. De boeren onderhouden op 80.000 hectare delen van het natuurgebied zelf of laten hun dieren dat doen, die als zogenaamde 'grote grazers' zorgen voor een gevarieerd grasland. Binnen de afgeslo-

ten contracten is duidelijk bepaald om welke soort natuur het gaat en welk beheer daarbij past.

Daarnaast zijn er honderden boeren die land pachten van de natuurorganisaties en zich daarbij moeten houden aan beperkingen bij het gebruik om de natuur zo goed mogelijk te ontwikkelen. Ook op dit vlak nemen de ANV's een steeds grotere rol in. Zo ontstaat een collectieve aanpak.

Financiering

Voor agrarisch natuurbeheer krijgt de boer een vergoeding. Dat is ook logisch, want agrarisch natuurbeheer kost hem ook geld. Als hij een poel graaft in zijn weiland, kunnen daar geen koeien grazen. Een brede bloemenstrook langs akker of sloot betekent dat daar geen gewassen groeien. Hij neemt dan dus grond uit productie. Dat geldt ook bij het project Natuur- en Landschapsnorm, waarbij 5% van het bedrijfsoppervlak bestaat uit natuurelementen. Hoe hij dat ook invult – met bosjes, houtwallen, plas-drasweiland – er vindt in ieder geval geen productie plaats.

Maar ook zonder dat er grond uit productie gaat, kan natuurbeheer voor opbrengstderving zorgen. Als de boer

CIJFERS

In 2011 waren er zo'n 14.000 boerenbedrijven die aan agrarisch natuurbeheer deden.

Hun gezamenlijk omzet hieruit bedroeg 86 miljoen euro. In 2007 was dat nog 90 miljoen.

pas na een bepaalde datum het grasland kan maaien om rekening te houden met de flora, betekent het dat hij minder gras oogst. Bij opvang van ganzen op boerenland, is er directe opbrengstderving omdat de dieren gras vreten, maar ook indirecte, omdat ze in natte winters met hun flappoten de grond dichtstampen, waardoor het gras naderhand minder goed groeit.

Samen op zoek naar nieuwe wegen

‘Agrarisch natuurbeheer is het antwoord op vragen van de samenleving. De maatschappij wil behoud van soorten, versterking van het ecologische systeem en van de biodiversiteit. In Nederland is de vergoeding daarvoor in subsidievorm gegoten. Dat maakt dat de boeren afhankelijk zijn van het politieke spel. Ze kunnen

zomaar voor verrassingen komen te staan. Dat gaat ten koste van de continuïteit en het draagvlak. De ondernemers haken af.

Ik huldig het principe dat de vergoeding vanuit de samenleving blijft bestaan. Maar daarnaast moet je op zoek naar andere vormen van financiering. De regeling Groene en Blauwe Diensten in Overijssel is een goed voorbeeld van meer continuïteit. Provincie, gemeenten, waterschappen en bedrijfsleven hebben de handen ineengeslagen. Hier worden contracten van 20 tot 30 jaar afgesloten met een gegarandeerde financiering. Dat is aantrekkelijk voor de boer en goed voor de natuur.

Bureau Berenschot heeft veel financieringsmogelijkheden op een rij gezet, zoals streekrekeningen en landschapsveilingen. Veel van deze vormen hebben tevens een samenbindende functie. Het geeft de mensen in de regio het idee dat het landschap van hen zelf is, en dat je er dan ook wat voor over moet hebben.

De agrarische ondernemers moeten samen met de samenleving op zoek naar nieuwe wegen. Zo ontworstelen ze zich aan die afhankelijke positie tegenover de overheid. Samen in de streek een plan maken, en daar een gebiedsofferte voor opstellen. Dat geeft heel nieuwe ingangen met perspectief.’

Jos Roemaat, voorzitter Agrarisch en Particulier Natuur- en Landschapsbeheer in Nederland (APNL)

Continuïteit van levensbelang, voor boer en natuur

SUBSIDIESTELSTEL

De vergoeding van agrarisch natuurbeheer is in subsidievorm gegoten. Er bestaan verschillende subsidieregelingen, waarvan het Subsidiestelsel voor Natuur- en Landschapsbeheer het belangrijkste is. Het beleid en de regelingen wijzigen regelmatig, wat niet per se goed is voor de boerennatuur. Tussen 2007 en 2009 nam het totale areaal af, voornamelijk door wijziging van de regels. In de loop van de tijd is de verantwoordelijkheid voor het natuurbeleid verschoven van het rijk naar de provincies. Die maken een natuurbeheerplan. Dat is het raamwerk waar de plannen van de boer voor zijn eigen land binnen moeten passen, anders is er geen subsidiëring mogelijk. De verdeling van overheidsgelden voor natuur is regelmatig de motor achter discussies over boerennatuur versus ‘echte’ natuur. Terwijl in het veld boeren en natuurbeschermers vaak samenwerken of zoeken naar oplossingen bij conflicterende belangen, is de discussie over hun hoofden heen soms fel. De inspanningen van de ANV's of hun koepelorganisaties zijn er daarom op gericht minder afhankelijk te worden van een subsidiesysteem. Verbinding is ook hierbij het kernwoord. Verbinding met andere belangen, zoals wateropvang en bescherming van waterkwaliteit, maar ook met toerisme en recreatie. Als duidelijk is dat andere belangen baat hebben bij agrarisch natuurbeheer of daarmee verbonden zijn, zou een gezamenlijke financiering voor de hand liggen. Ook ‘rood voor groen’ is een bekend financieringsinstrument. Dat betekent dat met de opbrengst van bijvoorbeeld woningbouw (rood) natuur (groen) gefinancierd wordt. Dat is onder andere het geval bij nieuwe landgoederen, die dan landbouw, natuur en wonen combineren.